

СЕКЦІЯ 4 КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА; СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

УДК 81'25-051-043.2:343.211.3.4:347.92/.93
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8049/2025-4-4>

РОЛЬ ПЕРЕКЛАДАЧА У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВА НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД: АНАЛІЗ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Бриков Віктор Михайлович,
аспірант
Херсонського державного університету
brykowvictor@gmail.com
orcid.org/0009-0009-4416-9477

Метою статті є дослідження ролі перекладача у кримінальному провадженні як гаранта реалізації права на справедливий суд, зокрема права особи, яка не володіє мовою судочинства, на використання допомоги перекладача у контексті застосування практики Європейського суду з прав людини.

Методи. Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові та спеціально правові методи, зокрема діалектичний, формально-юридичний (догматичний), герменевтичний, метод системного аналізу, метод теоретичного узагальнення.

Результати. На основі здійсненого аналізу практики ЄСПЛ, вивчення доктринальних джерел та сучасних прецедентів правозастосування органів судової влади:

- Надано детальну характеристику перекладача як гаранта права на справедливий суд;
- Продемонстровано різні підходи ЄСПЛ до визначення ролі, функцій, повноважень та компетенцій перекладача у кримінальному провадженні;
- Сформовано перелік вимог до перекладача, які мають бути забезпечені для належного дотримання права на справедливий суд.
- Наведено перелік підстав за яких право на справедливий суд вважається порушеним через неналежне залучення перекладача.
- Виокремлено низку проблемних питань та ризиків, що можуть загрожувати реалізації ролі перекладача як гаранта права на справедливий суд та запропоновано варіанти вирішення даних проблем.

Висновки. На основі аналізу доктринальних підходів та практики ЄСПЛ встановлено, що належне мовне посередництво є ключовою умовою реалізації права на справедливий суд. Перекладач у судовому процесі виконує не лише технічну, а й правозахисну функцію, забезпечуючи реальну участь особи, яка не володіє мовою судочинства, у процесі. Судова практика підтверджує, що формальне залучення перекладача не гарантує справедливості – визначальними є якість, точність і ефективність перекладу. Інститут судового перекладу інтегрує правові та комунікативні виміри процесуальної справедливості, утверджуючи принцип рівності сторін і доступу до правосуддя як прояв «людяного правосуддя».

Ключові слова: перекладач, судовий розгляд, учасники кримінального провадження, практика ЄСПЛ, право на справедливий суд, професійний переклад, мова судочинства, доступ до суду, судовий розгляд.

THE ROLE OF INTERPRETERS IN GUARANTEEING THE RIGHT TO A FAIR TRIAL: AN ANALYSIS OF THE PRACTICE OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

Brykov Viktor Mykhailovych,
Postgraduate Student
Kherson State University
brykowvictor@gmail.com
orcid.org/0009-0009-4416-9477

The purpose of this article is to examine the role of interpreters in criminal proceedings as guarantors of the right to a fair trial, in particular the right of persons who do not speak the language of the proceedings to use the services of an interpreter in the context of the practice of the European Court of Human Rights.

Methods. The methodological fundament of the research is based on general scientific and special legal methods, in particular, dialectical, systemic analysis, and theoretical generalization.

Results. Based on an analysis of ECHR practice, a study of doctrinal sources, and contemporary precedents in the application of law by judicial authorities:

- A detailed description of the interpreter as a guarantor of the right to a fair trial is provided;
- Various approaches of the ECHR to determining the role, functions, powers, and competences of interpreters in criminal proceedings are demonstrated;
- A list of requirements for interpreters that must be met to ensure proper observance of the right to a fair trial is compiled;
- A list of grounds on which the right to a fair trial is considered to have been violated due to the improper involvement of an interpreter is provided;
- A number of problematic issues and risks that may threaten the implementation of the role of interpreters as guarantors of the right to a fair trial are identified, and options for solving these problems are proposed.

Conclusions. On the basis of an analysis of doctrinal approaches and the practice of the ECHR, it has been established that proper language mediation is a key condition for the realization of the right to a fair trial. Interpreters in court proceedings perform not only a technical function, but also a human rights function, ensuring the effective participation of persons who do not speak the language of the proceedings. Judicial practice confirms that the formal involvement of an interpreter does not guarantee fairness—the quality, accuracy, and effectiveness of the interpretation are decisive. The institution of court interpreting integrates the legal and communicative dimensions of procedural justice, affirming the principle of equality of the parties and access to justice as a manifestation of “humane justice.”

Keywords: interpreter, translator, court proceedings, participants in criminal proceedings, ECHR practice, right to a fair trial, professional translation, language of court proceedings, access to court, court proceedings.

Вступ. Верховенство права як фундаментальний правовий принцип лежить в основі всіх сучасних моделей правової держави. Як відомо, одним із основних (стрижневих) елементів верховенства права є доступ до правосуддя в незалежних і безсторонніх судах. На найвищому європейському рівні цей принцип було закріплено у статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) ще у 1950 році.

Відповідно до частини першої статті 6 Конвенції: «кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення» (Конвенція, 1950). Згідно із частиною третьою статті 6 Конвенції: «кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має право бути негайно і детально поінформованим зрозумілою для нього мовою про характер і причини обвинувачення, висунутого проти нього та одержувати безоплатну допомогу перекладача якщо він не розуміє мови, яка використовується в суді, або не розмовляє нею» (Конвенція, 1950).

У цьому контексті роль перекладача постає як ключовий інструмент реалізації принципу доступу до правосуддя, оскільки мовний бар'єр може стати перешкодою для реалізації ефективного захисту прав, свобод і законних інтересів широкого кола осіб.

У науковій літературі проблема «мовних» прав у судовому процесі розглядається не лише як технічне питання доступу до інформації, а радше як фундаментальний елемент категорії справедливості, що торкається процедурної рівності, автономії особи та, врешті, легітимності судового рішення. Мова розглядається як одна зі складових процесуальної суб'єктності, адже прямо впливає на здатність особи усвідомлено розуміти процес, формулювати заперечення й доводи, надавати змістовні інструкції захисникові, суду, іншим учасникам провадження. Саме тому дослідники підкреслюють, що мовні гарантії, зокрема право на усний і письмовий переклад, мають розгляда-

тися як невід'ємна частина «мінімальних гарантій справедливого суду», закріплених у міжнародних актах і практиці міжнародних судів (Gearóidín McEvoy, 2023).

1. Перекладач як гарант права на справедливий суд в окремих категоріях справ: теоретичне осмислення

Як влучно зазначає Н. Вогіатзіс, «не може йти про ефективний доступ до суду (як елемента права на справедливий суд) якщо обвинувачена особа, навіть за умов наявності адвоката, не здатна зрозуміти або взяти участь у провадженні» (Nikos Vogiatzis, 2021). Профільні дослідники наголошують на еволюції судової практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ, Суд) у бік конкретизації права на переклад: суд поступово розвиває критерії, які визначають обсяг і форму мовної допомоги (усний перекладач під час слухання, письмовий переклад ключових документів, безоплатність відповідних послуг в окремих випадках тощо), відходячи від формального підходу до тесту «розуміння мови» на користь підходу, орієнтованого на результат, що відповідає на питання: «Чи дозволяє мовна допомога особі ефективно реалізувати право на захист?». Така «об'єктивно-функціональна» модель тлумачення дозволяє враховувати індивідуальні обставини справи, як-от: складність документів, часові рамки, рівень володіння мовою, момент початку процесуальних дій тощо) та вимагати від держави позитивних дій щодо організації якісної мовної допомоги.

Певна група праць правознавців присвячена емпіричному та методологічному дослідженню впливу помилок перекладу на процесуальну справедливість. Так, професор Дж. Г. Стоун, зокрема, досліджує природу інтерпретаційних помилок у суді, їхні джерела (лінгвістичні, когнітивні, організаційні) та те, як такі помилки можуть де-факто змінювати фактичну основу рішення або обмежувати право на захист. Автор доходить висновку, що: «національні системи часто недооцінюють ризики, пов'язані з неякісним тлумаченням, а також не мають належних механізмів контролю, акредитації й навчання перекладачів, що, в свою чергу, створює структурну загрозу реалізації статті 6 Конвенції» (Stone, J. Dingfelder, 2018). На прак-

тиці це означає що навіть наявність перекладача як формальної інституції не гарантує відсутності порушення прав – вирішальним є якість самого забезпечення мовної допомоги особі, яка її потребує.

Не менш важливим є і зв'язок між мовними правами та концепцією «доступу до правосуддя» в широкому сенсі – при розгляді перекладача як інституційної гарантії, що усуває асиметрію інформаційної доступності та забезпечує процедурну рівність сторін. Так, Дж. Г. Герардс і Л. Р. Гласс розглядають доступ до правосуддя як «багатовимірну категорію (процесуальний, матеріальний, організаційний виміри), де мовна допомога є складовою організаційного та процедурного вимірів, необхідною для реалізації матеріального права й отримання ефективного засобу правового захисту» (Janneke H. Gerards, Lize R. Glas, 2017). З цієї перспективи мовні гарантії мають оцінюватися з огляду на їхню результативність у досягненні рівного процесуального становища, а не лише як декларативна норма.

Як зазначає С. Намакула: «судовий розгляд є комунікативним процесом, а мова забезпечує його цілісність і результативність. Саме через мову реалізуються всі права обвинуваченого» (Catherine S. Namakula, 2013). Науковиця підкреслює, що «неналежне або неточне тлумачення може не лише викривити зміст показань, але й поставити під загрозу саму основу справедливого суду, оскільки позбавляє особу можливості ефективно брати участь у процесі» (Catherine S. Namakula, 2013).

Подібної позиції дотримується й О. Майкл, який наголошує, що «перекладач не є нейтральним транслятором повідомлень, а діє як активний учасник комунікативного процесу, від якого залежить не лише розуміння сказаного, а й справедливості судового рішення» (Ogwezzy Michael, 2016). Учений додає, що «компетентність перекладача є ключовою умовою реалізації права на справедливий суд, особливо у багатомовних державах, де лінгвістичні відмінності можуть призводити до нерівності у доступі до правосуддя» (Ogwezzy Michael, 2016).

У контексті сучасного розвитку прав людини в Європі ці висновки мають особливе значення. Як слушно зазначає Г. МакЕвой, «питання не зводиться лише до того, чи особа розуміє мову суду. Людина може впевнено спілкуватися у повсякденних ситуаціях, але бути цілковито дезорієнтованою в умовах формального судового дискурсу» (Gearóidín McEvoy, 2023). Саме тому наукове співтовариство все частіше підкреслює проблему «мовної вразливості» (linguistic vulnerability) учасників судових процесів, яка потребує системного врегулювання – від акредитації перекладачів до створення механізмів контролю якості перекладу.

У сучасній доктрині також звертається увага на концепцію так званого інституційного дизайну (institutional design), яка полягає у виокремленні механізмів, що повинні існувати у держав, аби залучення перекладача як гарантія доступу до суду була ефективною. До ключових елементів цієї концепції належать: (1) стандарти кваліфікації та акредитації тлумачів; (2) протоколи для перекладу «юридично значущих» документів; (3) незалежний контроль якості і можливість оскарження некоректного перекладу; (4) фінансування та гарантії безоплатного доступу для осіб, які

не в змозі оплатити послуги; (5) навчання суддів і адвокатів щодо специфіки роботи з перекладачем. Без цих елементів держава ризикує надмірно формалізувати процедуру судового перекладу, яка на практиці не забезпечує реального права на захист.

Окремо слід відзначити міждисциплінарний вимір порушеної проблеми: дослідження інтерпретації (перекладу) в суді з філолого-лінгвістичної точки зору, робота з когнітивними аспектами перекладу та відповідні соціологічні дослідження дають змогу точніше ідентифікувати реальний вплив мовного посередництва на результат процесу. Поєднання правового аналізу практики ЄСПЛ з емпіричними методами дозволяє формувати конкретні юридичні та нормативні рекомендації: від стандартів акредитації перекладачів до включення навчальних модулів з судової інтерпретації у курси професійної підготовки суддів і адвокатів. Такий підхід знижує ризик «формального» дотримання положень Конвенції і підвищує ймовірність того, що мовні гарантії дійсно виконуватимуть свою захисну функцію.

2. Аналіз практики ЄСПЛ щодо ролі перекладача у забезпеченні права на справедливий суд

ЄСПЛ у своїй усталеній практиці неодноразово підкреслював, що положення статті 6 Конвенції повинні тлумачитися у світлі загальної мети забезпечення справедливого судового розгляду, а гарантії, передбачені частиною третьою статті 6, є конкретними аспектами більш загального права, закріпленого частині першій цієї статті.

У справі *Kamasinski v. Austria* 1989 року ЄСПЛ наголосив, що право на допомогу перекладача не може обмежуватися лише формальним наданням перекладача під час судового засідання. Воно охоплює всі ті етапи процесу, на яких обвинувачений має потребу розуміти сутність пред'явленого обвинувачення, зміст доказів і позиції сторони обвинувачення, щоб ефективно брати участь у своєму захисті. Суд зазначив, що допомога перекладача має бути такою, аби особа «знала в чому її звинувачують та могла брати ефективну участь у процесі». Отже, переклад повинен бути не лише присутнім у процесі, але й надавати якісний, повний та зрозумілий для адресата переклад (*Kamasinski v. Austria*, 1989).

Подальший розвиток підходів Суду демонструє поступове формування стандарту «практичної та ефективної» реалізації прав, закріпленого ще у справі *Garito v. Italy* 1980 року, де ЄСПЛ наголосив, що гарантії Конвенції не можуть бути «теоретичними чи ілюзорними» (*Artico v. Italy*, 1980). У сфері забезпечення права на переклад це означає, що держави-учасниці мають не лише формально передбачити можливість залучення перекладача, але й створити ефективний механізм для надання перекладацької допомоги особам, які не володіють мовою провадження. Недостатня компетентність перекладача, неналежна якість перекладу або відсутність контролю за його роботою можуть розцінюватися як порушення статті 6 Конвенції, оскільки вони ставлять під сумнів саму можливість обвинуваченого реалізувати своє право на справедливий суд.

Цей підхід було підтверджено у справі *Cuscani v. The United Kingdom* 2002 року, де Суд констатував порушення Конвенції через відсутність кваліфікованого перекладача під час слухання справи.

Суд підкреслив, що держава не може перекладати відповідальність за неналежне мовне посередництво на самого обвинуваченого або його захисника, оскільки саме на державі лежить позитивний обов'язок гарантувати ефективну участь усіх сторін у процесі (Cuscani v. The United Kingdom, 2002). Таким чином, якість перекладацької допомоги є складовою належного процесу (due process) у розумінні Конвенції.

Особливої уваги заслуговує й рішення Великої палати у справі *Hermi v. Italy* 2006 року, в якому Суд розвинув підхід до визначення обсягу перекладацької допомоги. ЄСПЛ зазначив, що не кожен документ має перекладатися письмово, але переклад має охоплювати ті матеріали, які є вирішальними для розуміння суті обвинувачення і забезпечення можливості захисту (*Hermi v. Italy*, 2006). Такий підхід демонструє прагнення Суду забезпечити баланс між процесуальною ефективністю та гарантіями прав особи, виходячи з конкретних обставин кожної справи.

Водночас у низці справ зокрема, *Husain v. Italy* 2005 року, Суд також звернув увагу на те, що допомога перекладача має бути безоплатною для обвинуваченого, оскільки будь-яке фінансове обмеження доступу до цієї гарантії може поставити під сумнів рівність сторін і справедливість процесу (*Husain v. Italy*, 2005). Цей принцип повністю узгоджується з духом статті 6 Конвенції, яка покладає на державу позитивний обов'язок забезпечити реальне, а не лише декларативне право на справедливий суд.

У ширшому вимірі залучення перекладача є проявом концепції «процесуальної справедливості», що вимагає, аби всі учасники процесу мали рівні можливості представляти свої інтереси. У контексті осіб, які не володіють державною мовою, це означає, що мовна допомога повинна бути надана негайно, починаючи з моменту першого контакту з правоохоронними органами. Зазначене положення знаходить підтвердження у прецеденті *Salduz v. Turkey* 2008 року, де Суд закріпив принцип ефективного доступу до захисту «від самого початку провадження», що включає і право бути поінформованим зрозумілою мовою про зміст обвинувачення та свої процесуальні права (*Salduz v. Turkey*, 2008).

Важливо наголосити, що вимога залучення перекладача має подвійний характер: з одного боку, вона є гарантією процесуальної справедливості, а з іншого – проявом поваги до людської гідності та культурного різноманіття. Нездатність особи зрозуміти мову позбавляє її можливості бути «суб'єктом» процесу, перетворюючи її на пасивного спостерігача. Саме тому належне тлумачення положень статті 6 Конвенції вимагає не лише технічного забезпечення перекладу, а й створення таких умов, за яких особа дійсно може брати участь у власному судовому процесі на рівних засадах.

Таким чином, практика ЄСПЛ чітко демонструє, що перекладач виступає не допоміжною фігурою, а процесуальним гарантом реалізації одного з основоположних прав людини – права на справедливий суд. Наявність кваліфікованого, неупередженого і доступного перекладача є невід'ємною складовою справедливого судового розгляду, а держава, у свою чергу, має позитивний обов'язок забезпечити такі умови, щоб ця допомога була реальним інструментом захисту, а не формальною процедурою.

Висновки. На підставі аналізу сучасних доктринальних підходів та практики ЄСПЛ щодо ролі перекладача у забезпеченні права на справедливий суд, можемо ствердно зазначити, що належне мовне посередництво є не другорядною процесуальною опцією, а ключовим елементом ефективного доступу до правосуддя в тих категоріях справ де наявні особи, що не володіють, або недостатньо володіють мовою судочинства. Без належного перекладу судовий процес втрачає свою сутність як простір рівності сторін, прозорості та змагальності, а права особи набувають винятково декларативного характеру.

ЄСПЛ послідовно розвиває підхід до розуміння перекладу як складової «практичної та ефективної» реалізації прав, передбачених статтею 6 Конвенції. Судова практика засвідчує, що формальне залучення перекладача саме по собі не гарантує справедливості, натомість визначальним є зміст, якість та ефективність перекладу, а також можливість особи дійсно розуміти й брати активну участь у процесі. Таким чином, перекладач у судовому провадженні виконує не лише технічну, але й реальну правозахисну функцію.

З наукової точки зору, інститут судового перекладу інтегрує правові, лінгвістичні та комунікативні виміри, утворюючи комплексну гарантію процесуальної справедливості. Теоретичний дискурс, сформований у працях сучасних дослідників, підкреслює, що мова є складовою автономії особи в суді, а отже – індикатором того, наскільки процес відповідає принципу рівності сторін. Мовна вразливість учасників судових проваджень вимагає від держави створення ефективною системи акредитації, контролю якості та належного фінансування перекладацьких послуг.

Отже, перекладач у судовому процесі – це не допоміжний учасник, а гарант змістовної участі особи в реалізації свого права на захист. Його діяльність безпосередньо визначає, чи буде судовий розгляд справедливим не лише за формою, а й за суттю. Для держави це обумовлює наявність позитивного обов'язку не просто забезпечити формальну наявність перекладача, а створити систему, у якій мовна допомога дійсно слугує засобом захисту прав, забезпечує рівність сторін і зміцнює довіру до правосуддя. Роль перекладача у забезпеченні права на справедливий суд є проявом глибинної ідеї «людяного правосуддя», яка передбачає, що істинна справедливість починається з можливості бути почутим і зрозумілим.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. Рада Європи. Офіційний переклад. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
2. McEvoy, G. (2023). Language proficiency and the right to an interpreter when accessing a fair trial. University of Birmingham, United Kingdom Translation & Interpreting Vol. 15 No. 2 (2023) URL: https://pdfs.semanticscholar.org/cdee/6428d9c3f26c0f9b16acec471092d67d8a50.pdf?utm_source
3. Nikos Vogiatzis Interpreting the Right to Interpretation under Article 6(3)(e) ECHR: A Cautious Evolution in the Jurisprudence of the European Court of Human Rights? Human Rights Law Review, 2021, 00, 1–25 <https://doi.org/10.1093/hrlr/ngab027> The Author(s) [2021]. Published by Oxford University Press
4. Stone, J. Dingfelder (J. H. D. Stone). (2018). Court Interpreters and Fair Trials. Springer. Springer International Publishing

5. Janneke H. Gerards, Lize R. Glas Access to justice in the European Convention on Human Rights system Netherlands Quarterly of Human Rights 2017, Vol. 35(1) 11–30^a The Author(s) 2017 https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0924051917693988?utm_source=chatgpt.com

6. Catherine S. Namakula Language and the Right to Fair Hearing in International Criminal Trials 2013 Springer Science & Business Media, 146 c

7. C. Ogwezzy Michael Communication of an interpreter and fair trial under Nigerian criminal justice system Published/ Copyright: May 19, 2016 De Gruyter / Brill.

8. Kamasinski v. Austria, Application No. 9783/82, Judgment of 19 December 1989, Series A No. 168, European Court of Human Rights. Доступ: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57614>

9. Cuscani v. United Kingdom, Application No. 32771/96, Judgment of 24 September 2002, European Court of Human Rights. Доступ: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-5932>

10. Hermi v. Italy (Grand Chamber), Application No. 18114/02, Judgment of 18 October 2006, European Court of Human Rights. Доступ: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-77543>

11. Husain v. Italy (decision), Application No. 18913/03, Decision of 24 February 2005 (Section III), European Court of Human Rights. Доступ: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-968>

12. Salduz v. Turkey, Application No. 36391/02, Judgment of 27 November 2008. European Court of Human Rights. Strasbourg. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-89893>

REFERENCES:

1. Konventsiiia pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod (1950). Rada Yevropy. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text. [in Ukrainian].

2. McEvoy, G. (2023). Language proficiency and the right to an interpreter when accessing a fair trial. Translation & Interpreting, Vol. 15, No. 2. University of Birmingham, United Kingdom. Retrieved from <https://pdfs.semanticscholar.org/cdee/6428d9c3f26c0f9b16acec471092d67d8a50.pdf>.

3. Vogiatzis, N. (2021). Interpreting the Right to Interpretation under Article 6(3)(e) ECHR: A Cautious Evolution in the Juris-

prudence of the European Court of Human Rights? Human Rights Law Review, 00, 1–25. Oxford University Press. DOI: <https://doi.org/10.1093/hrlr/ngab027>.

4. Stone, J. Dingfelder (J. H. D. Stone). (2018). Court Interpreters and Fair Trials. Springer International Publishing.

5. Gerards, J. H., & Glas, L. R. (2017). Access to justice in the European Convention on Human Rights system. Netherlands Quarterly of Human Rights, Vol. 35(1), pp. 11–30. DOI: <https://doi.org/10.1177/0924051917693988>.

6. Namakula, C. S. (2013). Language and the Right to Fair Hearing in International Criminal Trials. Springer Science & Business Media. 146 p.

7. Michael, C. O. (2016). Communication of an interpreter and fair trial under Nigerian criminal justice system. International Journal of Language and Discourse. De Gruyter / Brill. Retrieved from <https://www.degruyterbrill.com/document/doi/10.1515/ijld-2016-0006>.

8. Kamasinski v. Austria, Application No. 9783/82, Judgment of 19 December 1989, Series A No. 168. European Court of Human Rights. Retrieved from <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57614>.

9. Cuscani v. United Kingdom, Application No. 32771/96, Judgment of 24 September 2002. European Court of Human Rights. Retrieved from <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-5932>.

10. Hermi v. Italy (Grand Chamber), Application No. 18114/02, Judgment of 18 October 2006. European Court of Human Rights. Retrieved from <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-77543>.

11. Husain v. Italy (decision), Application No. 18913/03, Decision of 24 February 2005 (Section III). European Court of Human Rights. Retrieved from <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-968>.

12. Salduz v. Turkey, Application No. 36391/02, Judgment of 27 November 2008. European Court of Human Rights. Strasbourg. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-89893>

Стаття надійшла до редакції 04.11.2025

Рекомендована до друку 18.11.2025

Опублікована 28.11.2025